

Daniel Hrenciuc

Patriarhul Miron Cristea vs relațiile româno-polone în anii '30

Contribuții

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2020

Cuprins

INTRODUCERE.....	7
CAPITOLUL I. MIRON CRISTEA, PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE. REPERE ALE ACTIVITĂȚII SALE POLITICE	15
I.1. Instaurarea regimului de autoritate monarhică (10 februarie 1938). Miron Cristea, președinte al Consiliului de miniștri.....	17
CAPITOLUL II. CONSIDERAȚII ASUPRA RELAȚIILOR ROMÂNOPOLONE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ	29
CAPITOLUL III. VIZITA PATRIARHULUI MIRON CRISTEA ÎN POLONIA	43
III.1. Dionizy Waledyński: date biografice.....	43
III.2. Prima autocefalie a Bisericii Ortodoxe Poloneze (1924).....	44
III.3. Organizarea Bisericii Ortodoxe Poloneze.....	46
III.4. Relațiile dintre Bisericile Ortodoxe din România și Polonia.....	48
III.5. Mitropolitul Dionizy Waledyński vizitează România.....	48
III.6. Patriarhul Miron Cristea vizitează Polonia.....	50
CAPITOLUL IV. REPRESIUNILE REGIMULUI SANATIST ÎMPOTRIVA BISERICII ORTODOXE POLONEZE. REACȚIA PATRIARHULUI MIRON CRISTEA.....	57
CAPITOLUL V. RIDICAREA LEGAȚIILOR DIN VARȘOVIA ȘI BUCUREȘTI LA RANG DE AMBASADE.....	65
CAPITOLUL VI. ROMÂNIA, POLONIA ȘI CRIZA CEHOSLOVACĂ	69
VI.1. Începutul crizei cehoslovace	69
VI.2. Criza cehoslovacă (mai-august 1938).....	72
VI.3. România și Polonia versus criza cehoslovacă.....	73
VI.4. Polonia anexează Teschenul.....	82
CAPITOLUL VII. CONSECINȚELE GEOPOLITICE ALE DESTRĂMĂRII CEHOSLOVACIEI ASUPRA ROMÂNIEI ȘI POLONIEI	89

CAPITOLUL VIII. MAREA BRITANIE ȘI FRANȚA ACORDĂ GARANȚII POLONIEI ȘI ROMÂNIEI.....	103
CAPITOLUL IX. PACTUL DE NEAGRESIUNE MOLOTOV–RIBBENTROP (23 AUGUST 1939) ȘI EFECȚELE SALE ASUPRA ROMÂNIEI ȘI POLONIEI.....	113
CAPITOLUL X. A PATRA ÎMPĂRȚIRE A POLONIEI.....	119
IX.1. Agresiunea germană asupra Poloniei (1 septembrie 1939): începutul celui de al Doilea Război Mondial.....	119
X.2. 17 septembrie 1939. Uniunea Sovietică ocupă estul Poloniei: reacția României.....	122
CONCLUZII.....	139
PATRIARCH MIRON CRISTEA VS THE ROMANIAN-POLISH RELATIONS IN THE 1930S. CONTRIBUTIONS.....	145
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	149
ANEXE.....	159

INTRODUCERE

Stat cu o populație majoritar creștin-ortodoxă, Regatul Român a cultivat în perioada interbelică, într-un mod pragmatic și original, strângerea legăturilor sale spirituale cu țările în care Ortodoxia reprezenta confesiunea majoritară a locuitorilor sau, cel puțin, una dintre cultele reprezentative (în cazul de față, Republica a II-a Polonă).

Reapărută la 11 noiembrie 1918, după 123 de ani de dispariție de pe harta statelor europene, Republica a II-a Polonă avea cel mai mare număr de locuitori din spațiul Europei Centrale. Dintre aceștia, un procent semnificativ era reprezentat de către creștin-ortodocși, de soarta cărora s-a arătat interesat încă de la început mitropolitul primat Miron Cristea. Acesta a urmărit atent disputele între Moscova și Varșovia privitoare la autocefalia¹ Bisericii Ortodoxe Polone (Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny), implicându-se într-un mod efectiv și benefic în acțiunile inițiate în acest sens de către mitropolitul Dionizy Waledyński.

În construcția alianțelor militare și politico-diplomatice ale Regatului Român după 1918, regăsim state majoritar creștin-ortodoxe (Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Iugoslavia din 1929), Grecia și majoritar romano-catolică (Cehoslovacia și Polonia). Biserica Ortodoxă Română a cultivat – independent sau nu de factorul politic – relații apropiate cu Bisericile frățești din aceste țări. Interesele Bisericii Ortodoxe Române s-au suprapus adesea cu cele ale factorilor politici, astfel încât se poate vorbi, între anumite limite, de o geopolitică² *avant la lettre* a Ortodoxiei³. Vizita oficială efectuată de către patriarhul Miron Cristea în Polonia, alături de o suită întregă de inițiative și acțiuni circumscrise obiectivelor Ortodoxiei în Europa Central-Răsăriteană, ne confirmă din

¹ Autogovernarea Bisericii Ortodoxe.

² Gheorghe I. Brătianu, *Geopolitica-factor educativ și național*, „Geopolitica și Istoria”, Revista Română pentru Sud-Estul European, București, 1/1941, p. 13–17.

³ Geopolitica Ortodoxiei-termin utilizat pentru prima dată de către geopoliticianul francez Francois Thual. *Enciclopedia relațiilor internaționale*, vol. I, Institutul de Științe Politice I.C. Brătianu, 2015, p. 175–176. A se vedea, Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, traducere Liana Stan, București, Editura Litera, 2012, p. 57, 176–177.

plin acest lucru. Definesc aceste inițiative drept preliminară a unor acțiuni de anvergură specifice unei reale geopolitici a Ortodoxiei într-un spațiu etnic și confesional adecvat unor astfel de preocupări.

Evoluția relațiilor româno-polone interbelice reflectă unele aspecte asupra cărora, în opinia mea, istoricii au zăbovit mai puțin decât s-ar fi cuvenit în cazul unei astfel de teme. În cazul de față este vorba despre vizita efectuată de către patriarhul Miron Cristea în Polonia (20–23 mai 1938), realizată într-un moment complicat în plan intern și extern: s-a spus la vremea respectivă că Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române (BOR) a evitat astfel, prin plecarea sa în Polonia, să-și asume represiunile declanșate de către Carol al II-lea asupra Mișcării Legionare, interval temporal în care a avut loc criza cehoslovacă. Aceste aspecte trebuie integrate și circumscrise vieții politice a Regatului României Întregite, în contextul manevrelor regelui Carol al II-lea, de instaurare a unui regim personal și eliminare fizică a unor adversari politici precum Corneliu Zelea Codreanu, liderul Mișcării Legionare. Vizita întreprinsă în Polonia de către Miron Cristea i-a oferit acestuia oportunitatea de a se degaja din probleme atât de complicate care priveau relația lui Carol al II-lea cu Mișcarea Legionară (cum s-a rebotezat ulterior, Garda de Fier). Pe de altă parte, Miron Cristea și-a asumat responsabilitatea consolidării relației cu Biserica Ortodoxă Polonă, un obiectiv mult mai apropiat de sfera preocupărilor și a statului său oficial. În plan extern, situația devenise complicată, derivată din însăși evoluțiile geopolitice ale unui context european premergător izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial.

Regatul României Întregite era – simultan – membră a Micii Înțelegeri⁴ (1921, alături de Iugoslavia și Cehoslovacia)⁵ și a Înțelegerii Balcanice (împreună cu Iugoslavia, Grecia și Turcia, 1934)⁶, fiind strâns legată de Polonia prin intermediul unui tratat defensiv de alianță încheiat în 1921 și reînnoit succesiv în 1926, 1931 și 1936.

În anii '30, situația internațională se complicase atât de mult, încât România a fost obligată să aleagă cu mult tact și abilitate între obligațiile asumate în cadrul alianțelor mai sus menționate, parte a sistemului oriental

⁴ Arhivele Diplomatice ale Ministerului de Externe (AMAE), București, fond 71/România, volum 428, f.17; *Istoria Țărilor Coroanei Cehe*, traducere de Heliana Ianculescu, București, Editura Enciclopedică, 2007, p. 431.

⁵ Traian Sandu, *România în cadrul Micii Antante: alianța de rezervă a Franței în Europa Centrală interbelică, 1919–1938*, în Valentin Naumescu, *România, Marile Puteri și ordinea europeană 1918–2018*, Iași, Editura Polirom, 2018, p. 87.

⁶ Alexandru Oșca, *Conținutul și caracterul relațiilor militare ale României cu țările partenere din Înțelegerea Balcanică*, în Gheorghe Buzatu, Horia Dumitrescu, Valeriu Florin Dobrinescu, *Diplomație și diplomați români*, vol. II, Iași, Editura Tipo Moldova, 2010, p. 319.

francez interbelic, refuzând oferta diplomației poloneze de a lua parte la ocuparea părții de nord a Maramureșului Istoric, precum și propunerile Moscovei de a ajuta Cehoslovacia prin tranzitarea teritoriului său⁷. În același timp, România și Polonia au fost solidare în refuzul lor categoric față de propunerea lansată de către Uniunea Sovietică de a intra pe teritoriile lor pentru a-și transporta trupele în ajutorul Cehoslovaciei agresată de către cel de Al Treilea Reich.

Declanșată de către Germania prin stimularea agresivă a nemulțumirilor celor 3,2 milioane de germani sudeți⁸, criza cehoslovacă a ocupat agenda diplomatică europeană în vara anului 1938⁹, ea fiind rezolvată – așa cum a fost definită, agreată și înțeleasă soluția la momentul respectiv – prin organizarea Conferinței de Pace de la München (28–29 septembrie 1938) la care au luat parte, alături de Al Treilea Reich, Italia, Franța și Marea Britanie.

Alianțele defensive regionale la care țara noastră era parte componentă, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică¹⁰ n-au avut nicio reacție vizavi de drama statului cehoslovac¹¹, astfel încât România și-a pierdut unul dintre aliații săi prețioși, cu atât mai mult cu cât Ungaria horthystă – se știe – pregătea diverse strategii de anexare a Transilvaniei.

Plasată strategic între angajamentele asumate prin intermediul alianțelor sus-menționate la care s-au adăugat obligațiile derivând din alianța bilaterală încheiată cu Republica a II-a Polonă încă din 1921, România nu a avut forța să acționeze solitar în contextul dramei statului cehoslovac, reacțiile Marilor Puteri (Marea Britanie și Franța) fiind elocvente pentru aceste evenimente.

Neîncrederea în bunele intenții ale Uniunii Sovietice era extrem de mare atât la nivelul clasei politice, cât și a românului obișnuit, astfel încât refuzul guvernului față de solicitarea Moscovei a fost unul anticipat și realist la vremea respectivă. Sincronizarea poziției României cu atitudinea Poloniei în fața solicitării Moscovei față de ajutorul oferit Cehoslovaciei deriva pe de altă parte, din însuși conținutul alianței bilaterale. Opinia publică poloneză a manifestat dintotdeauna resentimente profunde față de orice gen de inițiativă oficială legată de pătrunderea trupelor Armatei Roșii pe teritoriul Republicii a II-a Polone, cu atât mai mult cu cât existau resentimente

⁷ Viorica Moisuc, *România și criza cehoslovacă. Documente. Septembrie 1938*, București, Editura Historia, 2010, p. 19–21.

⁸ Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. IV, *1 ianuarie –30 iunie 1938*, București, Editura Machiavelli, 2008, p. 263–264.

⁹ *Ibidem*, p. 284.

¹⁰ Andrei Miroiu, *Balanță și hegemonie. România în politica mondială, 1913–1989*, Prefață de Mihail E. Ionescu, București, Editura Tritonic, 205, p. 113–114.

¹¹ Traian Sandu, *op. cit.*, p. 88.

larg împărtășite vizavi de neînțelegerile cu Cehoslovacia în cazul Cieszyn/Teschen. Pe de altă parte, sovieticii erau în realitate nesinceri în încercările de a convinge Varșovia, de bunele lor intenții: în timpul crizei cehoslovace, etnicii polonezi trăitori în Uniunea Sovietică au fost supuși unei represiuni cumplite, fiind executați sau închiși în gulagurile siberiene¹².

Situația Cehoslovaciei a fost abordată discret în cadrul discuțiilor avute de către Miron Cristea cu oficialii statului polonez, România și Polonia având opinii și atitudini diferite în această problemă. Dezbaterile pe acest subiect au avut, se pare, mai degrabă un caracter colateral, obiectivele vizitei patriarhului fiind totuși altele. Polonia împărtășea o viziune total diferită de România în chestiunea cehoslovacă, astfel încât discuțiile pe această temă n-au figurat pe agenda președintelui Consiliului de Miniștri al Regatului României Mari. Obiectivul principal al vizitei lui Miron Cristea în Polonia a fost reprezentată de problemele legate de situația Bisericii Ortodoxe a Poloniei, într-un context intern și extern dificil. La doar câteva luni după vizita lui Miron Cristea, oficialitățile poloneze au trecut la represalii îndreptate împotriva unor reprezentanți ai Ortodoxiei, măsuri motivate oficial de neîncrederea regimului sanalist vizavi față de loialitatea unor preoți față de statul polonez. Reacțiile autorităților poloneze au fost determinate de către acțiunile subversive ale naționaliștilor ucraineni, în care au fost implicați și unii membri ai Bisericii Ortodoxe Poloneze. Rusofobia regimului sanalist și-a spus, încă o dată, cuvântul, în cazul Bisericii Ortodoxe ai cărei membri erau majoritar de etnie ucraineană, rusă și belarusă.

Cu toate că a fost informat despre aceste aspecte, la vremea respectivă, de către Richard Franasovici¹³, titularul Ambasadei României din Varșovia,

¹² Niall Ferguson, *Războiul lumii. Epoca urii*, traducere din limba engleză Alina Predescu, București, Editura Rao, 2008, p. 289. Pentru relevanța afirmațiilor din textul de mai sus, apelați la conținutul unui raport intern al OGPU care utiliza formula deosebit de sugestivă *Raz Poliak, znacit kulak: Dacă e polonez, atunci sigur e culac!* (sic). Începând cu martie 1930, mii de familii poloneze din Bielorusia și Ucraina au fost deportate din cauza opoziției lor față de colectivizare sau fiindcă autoritățile sovietice se temeau să nu emigreze spre vest. Un alt val de deportări a venit în 1935, când alte 8000 de familii de polonezi au fost deportate din Kiev și Vinnița au fost deportate în Ucraina de Est. Doi ani mai târziu, autoritățile sovietice au arestat 140 000 de persoane, majoritatea lor fiind etnici polonezi, în cadrul unei operațiuni de depistare a unei vaste rețele de spionaj dezvoltată pe teritoriul sovietic.

¹³ AMAE fond *Cazierul 77, Litera F*, nr. 42, f. 1. Richard Franasovici s-a născut la Turnu Severin la 8 aprilie 1883. Licențiat în Drept al Universității din București. A dobândit gradul de maior în rezervă la Regimentul de Escortă Regală. A fost ales deputat pe listele PNL, în următoarele legislaturi: 1919–1920, 1923–1926, 1926–1927, 1927–1928, 1928–1931, 1932–1933, 1934–1937 și în 1937. A fost subsecretar de stat în Ministerul de Interne (o perioadă la Ministerul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice), fiind numit ambasador al României în Polonia (1 mai 1938–1 septembrie 1939). Din iunie 1940, s-a refugiat la Cannes. Refugiat politic în Elveția, 1941–1945. La 1 iulie 1945 a fost numit ministru al României la Berna. La

printr-un raport amplu, patriarhul Miron Cristea n-a avut nicio reacție oficială. El a ales discreția și a evitat să-și asume tranșant responsabilitatea unor demersuri oficiale adecvate statului și rangului său¹⁴. În particular însă, Miron Cristea s-a declarat a fi extrem de *mâhnit, indignat și consternat* față de măsurile represive aplicate Ortodoxiei polone de către guvernul polon, transmițându-și sentimentele – prin intermediul lui Dudu Velicu¹⁵ – și lui Alfred Poniński. După 1940, Al Treilea Reich a susținut – din motive pragmatice – interesele naționalismului ucrainean în fostele teritorii poloneze, sprijinind printre altele, *ucrainizarea* Bisericii Ortodoxe.

În această situație, se pune întrebarea, firească, care a fost de fapt, scopul vizitei întreprinse de către Miron Cristea în Polonia? Din analiza textelor și documentelor avute la îndemână reiese foarte clar faptul că au avut prioritate chestiunile legate de relația dintre cele două Biserici Ortodoxe. În acest sens, Miron Cristea a purtat discuții cu Dionizy Waledyński, mitropolitul Bisericii Ortodoxe, și a vizitat câteva obiective importante precum Catedrala Ortodoxă din Varșovia, Internatulul elevilor ortodocși ș.a. Nu am regăsit nicio mențiune la discuții despre diferențele dintre Biserica Ortodoxă și statul polonez în privința bisericii ortodoxe din Lwów, ctitorie a domnitorilor Țării Moldovei. Un proces pe acest subiect se afla pe rolul instanței de judecată, iar o înțelegere politică între România și Polonia în această chestiune ar fi fost mult mai convenabilă.

Presa poloneză a acordat spații generoase vizitei efectuată de către patriarhul Miron Cristea, cu atât mai mult cu cât acesta deținea funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al Regatului Român, calificându-se drept omul regimului de autoritate monarhică al regelui Carol al II-lea¹⁶. Imaginea bunelor relații dintre Regatul României Întregite și a Republicii a II-a Polone susținută pragmatic prin intermediul tratatului de alianță bilaterală, și, implicit, rolul celor două state creștine în fața amenințării reprezentată de către Uniunea Sovietică, un stat totalitar și ateu, s-au regăsit frecvent și insistent în cadrul articolelor publicate de către presa poloneză pe durata celor trei zile cât Miron Cristea s-a aflat în Polonia.

În schimb, Uniunea Sovietică a privit și interpretat – din alte perspective

1 martie 1946 a fost numit reprezentantul României pe lângă guvernul englez. La 13 noiembrie 1947, a demisionat, *ibidem*, f. nenumărată. Moare în exil la Paris (1964).

SANIC, fond *Dudu Velicu*, dosar 769, f. 132.

¹⁴ *Idem*, fond *Dudu Velicu*, dosar 570, f. 132–133.

¹⁵ Dudu Velicu (1904–1977), teolog, polonist, consilier personal al patriarhului Miron Cristea. Pentru meritele sale a fost distins cu medalia *Polonia Restituta și Diploma pentru merit* din partea statului polonez, *ibidem*, f. 31–32.

¹⁶ La 10 februarie 1938 patriarhul Miron Cristea a fost investit în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al României, Z. Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației culturale Române, 1996, p. 311.

– vizita lui Miron Cristea în Polonia, presa sovietică publicând unele articole pe marginea acestui subiect și lansând diverse ipoteze în spațiul mediativ. Anterior vizitei patriarhului, Carol al II-lea s-a aflat în Polonia în cursul anului 1937¹⁷, împreună cu Mihai, voievod de Alba Iulia, vizitând Regimentul 57 Infanterie din Poznań care-i purta numele¹⁸.

Vizita efectuată patriarhului Miron Cristea în Polonia a reflectat unele detalii insolite, printre care faptul că deținea simultan funcția de conducător al Bisericii Ortodoxe și de președinte al Consiliului de Miniștri al Regatului Român. Patriarhul BOR a profitat de cele câteva zile petrecute în Polonia aliată pentru a se interesa și preocupa activ și într-un mod constructiv de situația ortodocșilor polonezi, trăitori într-o țară fundamental romano-catolică.

În același timp, Miron Cristea s-a implicat după 1918 în stabilirea unor relații apropiate cu înalți ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe învecinate Regatului Român, cultivând un anumit tip de geopolitică a Ortodoxiei într-un spațiu în care interferau – mai ales – interesele Bisericii Ortodoxe Ruse (în pofida dificultăților avute cu regimul sovietic)¹⁹.

În cursul cercetărilor efectuate pentru redactarea acestui volum, am identificat o serie de informații legate de tema de față, în cadrul fondului *Miron Cristea*, aflate în custodia Serviciului Arhivelor Naționale Istorice Centrale-SANIC, precum și a fondului 71/*Polonia* (Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe-AMAE), București.

Istoriografia vizitei patriarhului Miron Cristea în Polonia (20–23 mai 1938) înregistrează câteva contribuții, dintre care cea mai importantă, în situația de față, îi aparține lui Dudu Velicu, secretarul Patriarhiei, un foarte bun cunoscător al culturii și spiritualității poloneze. Dudu Velicu a fost un personaj educat, informat și influent cu bogate relații în mediile poloneze²⁰. Notele, comentariile și sintezele sale referitoare la anumite episoade din istoria Republicii a II-a Polone mi-au fost de un real folos. Ele se remarcă prin profunzime, echilibru și o bună cunoaștere a situației Poloniei interbelice, a istoriei acestui stat în general. Dudu Velicu a fost și un vorbitor fluent al limbii polone, cultivând relații cu unele personalități de prim rang ai

¹⁷ Lily Marcou, *Carol al II-lea al României. Regele trădat*, Prefață de acad. Dan Berindei, Traducere și note de Elena Zamfirescu, București, Editura Corint, 2015, p. 291.

¹⁸ AMAE fond 71/*România*, volum 428, f. 16. A se vedea articolul *Germania și alianța româno-polonă*, publicat de către ziarul „Frankfurter Zeitung” (*ibidem*, f. 88). Efecte ale vizitei în Polonia, în „Curentul” din 9 iulie 1937, *ibidem*, f. 119.

¹⁹ A se vedea, Oleg Serebrian, *Rusia la răspântie. Geoistorie, geocultură, geopolitică*, cu prefață de Christian Daudel, Chișinău, Editura Cartier, 2014, p. 52–57.

²⁰ Dudu Velicu, *Însemnări zilnice. Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României*, vol. II, 1945–1947, ediția îngrijită de Alina Tudor Pavelescu, Șerban Marin, București, Arhivele Naționale ale României, 2005, p. 21.

statului polonez, mărturie a acestui fapt fiind documentele aflate în cadrul fondurilor arhivistice din cadrul SANIC.

Despre vizita patriarhului Miron Cristea în Polonia, au mai scris – într-un mod secvențial – istorici precum Cristian Vasile Petcu, Nicolae Mareș ș.a., fără însă a efectua o analiză specială consacrată aspectelor care au decurs din acest moment istoric al relațiilor româno-polone interbelice. Mai mult, deși a redactat și publicat o monografie consacrată în mod special guvernării Miron Cristea, Cristian Vasile Petcu nu a menționat absolut nimic legat de derapajele patriarhului Miron Cristea în problema evreiască, inclusiv cele înregistrate în relațiile cu alte culte, lipsind complet din textul autorului analiza surselor primare reprezentate de fondul *Miron Cristea* aflat în custodia Serviciului Arhivelor Naționale Istorice Centrale, București (și pus cu multă generozitate la dispoziția cercetătorilor interesați de această temă de către instituția menționată). În mod evident, astfel de abordări istoriografice nu pot recomanda într-un mod serios și onest angajamentul istoricului pentru propria-i cercetare. Atitudinea antisemită și xenofobă a patriarhului Miron Cristea i-a scăpat istoricului Constantin I. Stan, care s-a ocupat de acest subiect într-o monografie publicată în 1999 la editura bucureșteană Paidea²¹. Pentru Miron Cristea – scrie Constantin I. Stan – *rezolvarea problemei evreiești consta în emigrarea acestora*²². În acest fel, Constantin I. Stan confirmă prin enunțurile sale faptul că nu a reușit să depășească sfera clișeele istoriografiei române referitor la prestația patriarhului Miron Cristea în problema evreiască.

Istoricul bucureștean Ion Constantin, autor al unor studii și sinteze referitoare la istoria Poloniei și a relațiilor româno-polone, a ignorat cu multă nonșalantă vizita lui Miron Cristea în Polonia, precum și situația Bisericii Ortodoxe în particular, în contextul general al politicii regimului sanaitist. Aceste aspecte pot fi puse, printre altele, pe seama necunoașterii sau a unei valorificări discrete ale unor surse arhivistice și istoriografice de prin rang pentru tema relațiilor bilaterale române-polone, valorificate în prezentul volum.

Am convingerea că această lucrare reprezintă o contribuție științifică certă la istoriografia relațiilor româno-polone în perioada interbelică, inclusiv a eforturilor depuse de către patriarhul Miron Cristea în lărgirea și consolidarea relațiilor dintre Biserica Ortodoxă Română cu Biserica Ortodoxă Poloneză.

Rădăuți, 24 noiembrie 2019

²¹ Constantin I. Stan *Miron Cristea-o viață – un destin*, București, Editura Paidea, 2009, p. 381–382.

²² *Ibidem*, p. 382.